

την κατεδάφιση κ.λπ., μπορούν να μεταβάλλουν ριζικά την κατανάλωση πρώτων υλών, ενέργειας, νερού και οι νέες τεχνολογίες μπορούν να βελτιώσουν εντυπωσιακά την αντοχή και την υγιεινή των κτιρίων. Τέλος, στην τέταρτη ενότητα, αναπτύσσονται τα θέματα του μεταναστευτικού κύματος, τα δημοσιονομικά του αφοπλισμού και η προσπάθεια για οικουμενική συνεργασία, όπου οι πλουσιότερες χώρες να υποβοηθήσουν τις φτωχότερες. Σημαντικό πρόβλημα αποτελούν σήμερα τα 23 εκατομμύρια προσφύγων που από τη μια μεριά εγκαταλείπουν την χώρα τους, ενώ συγχρόνως κατακλύζουν άλλες χώρες, ζουν υπό άθλιες συνθήκες και διαμορφώνουν κλίμα αντιπάθειας, εγκληματικότητας και ρατσισμού στις χώρες υποδοχής. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δίνει μια σημαντική ευκαιρία στην ανθρωπότητα να χρησιμοποιήσει τα τεράστια ποσά που απαιτούνταν για πολεμικούς εξοπλισμούς στην οικονομική ενίσχυση των φτωχών χωρών και την προστασία του περιβάλλοντος. Σε πολλές χώρες οι εμφύλιοι πόλεμοι έχουν προκαλέσει τεράστιες καταστροφές και σήμερα παρά ποτέ απαιτούνται μεγάλοι πόροι για την ανοικοδόμηση μιας καλύτερης ζωής σε εκατομμύρια κατοίκων του πλανήτη μας. Η οικουμενική συνεργασία λοιπόν είναι άμεση και επιτακτική ανάγκη. Ο πλανήτης Γη είναι ένας μικρός κόσμος στο διάστημα και έχει φθάσει η στιγμή για να σφυρηλατηθεί μια νέα παγκόσμια συνεργασία που θα βοηθήσει τον κόσμο να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις, περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές, των επόμενων αιώνων. Το βιβλίο αυτό και οι επόμενες εκδόσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν θαυμάσια διδακτικά βιβλία για πανεπιστημιακή χρήση, αλλά και ορισμένα άρθρα-κεφάλαια χρήσιμη ύλη για την μέση εκπαίδευση σε θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η μετάφραση της έκδοσης του 1995 είναι σαφώς καλύτερη από αυτή του 1994 και ευελπιστώ ότι θα συνεχίσει να γίνεται καλύτερη. Η ομάδα συνεργατών της Νέας Οικολογίας είναι άξια συγχαρητηρίων για την θαυμάσια από κάθε άποψη έκδοση. ■

ΕΛΕΝΗ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ,

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ

ΕΝΩΣΗ. Η ΕΞΕΛΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΕΩΣ ΤΟ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ.

Θεμέλιο, Αθήνα 1995.

Δημήτρης Οικονόμου

Η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική έχει κεντρική σημασία για τη χώρα μας τόσο από την άποψη των χρηματοδοτικών πόρων που εισρέουν όσο και λόγω της επίδρασής της στη δομή και το περιεχόμενο της αντίστοιχης ελληνικής πολιτικής. Υπάρχουν αρκετά άρθρα, μελέτες και βιβλία που έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα, αλλά ολοκληρωμένη, διαχρονικά και θεματικά, προσέγγισή του, γίνεται για πρώτη φορά με το νέο βιβλίο της Ε. Ανδρικοπούλου που κυκλοφόρησε πρόσφατα.

Το μεγαλύτερο μέρος από τις 500 σελίδες και τα δέκα κεφάλαια του βιβλίου (κεφάλαια τρίτο έως δέκατο) καλύπτεται από μια λεπτομερειακή και σε βάθος παρουσίαση και ανάλυση της εξέλιξης της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πραγματολογικό σκέλος του βιβλίου είναι ιδιαίτερα πλήρες με αποτέλεσμα να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα κείμενο τεκμηρίωσης από ένα ευρύ κοινό που ασχολείται με συναφή θέματα: ακαδημαϊκούς, ερευνητές, φοιτητές αλλά και στελέχη της διοίκησης και του ιδιωτικού τομέα που δραστηριοποιούνται σε ευρωπαϊκά προγράμματα. Περιλαμβάνονται εκτενείς αναφορές σε νομικά κείμενα και κανονισμούς που δεν είναι πάντα ή εύκολα προσπελάσιμα ενώ παράλληλα παρατίθενται πολλοί πίνακες που συνοψίζουν τις χρηματοδοτικές ροές σε διάφορα επίπεδα γεωγραφικής και χρονικής ανάλυσης—πίνακες που συχνά έχουν προέλθει από την επεξεργασία μεγάλου όγκου πρωτογενούς πληροφοριακού υλικού.

Σε συνδυασμό με την πληρότητα, επικαιροποίηση (μέχρι τέλους 1994) και εξαντλητική κάλυψη του αντικείμενου, και μόνη αυτή η διάσταση θα έκανε το βιβλίο ιδιαίτερα χρήσιμο. Ωστόσο, η σημασία του κάθε άλλο παρά εξαντλείται εκεί, γιατί το πραγματολογικό σκέλος αποτελεί την αφετηρία μιας σειράς αναλύσεων που κινούνται παράλληλα με την χρονολογική παρουσίαση του εμπειρικού υλικού, πάνω στους παρακάτω κύριους εξής άξονες:

- Η παρουσίαση των επιμέρους φάσεων της εξέλιξης της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής διαπερνάται από τη συστηματική ανάδειξη της εσωτερικής δυναμικής της και την επισήμανση των διαχρονικών σταθερών της. Τέτοιες σταθερές είναι: (α) η διάθεση σημαντικών και αυξανόμενων πόρων για την αντιμετώπιση των ενδο-ευρωπαϊκών ανισοτήτων, (β) η παραδοχή ότι οι ανισότητες αυτές μπορούν να αποτελέσουν εμπόδιο στην ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και, γενικότερα, στην επίτευξη του επιθυμητού βαθμού συνοχής του ευρωπαϊκού χώρου, και (γ) η, επίσης, παραδοχή, ότι ο στόχος της συνοχής πρέπει να υποτάσσεται στους στόχους που συνδέονται με την ανταγωνιστικότητα και τη βελτιστη χρήση των πόρων. Η διαλεκτική μεταξύ των σημείων (β) και (γ) αποτελεί κλειδί για την κατανόηση των εξελίξεων στην περιφερειακή πολιτική της ένωσης. Μια πρό-

σθετη σταθερά της εσωτερικής δυναμικής της περιφερειακής πολιτικής είναι, τέλος, η συνεχής προσπάθεια βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της και αντιμετώπισης των τεχνικού χαρακτήρα αδυναμιών. Γίνεται από την ανάλυση φανερό το πώς οι διάφορες μεταρρυθμίσεις της συνδέονται με την προσπάθεια αντιμετώπισης προβλημάτων που εκδηλώνονται ή κατανοούνται στην αμέσως προηγούμενη φάση, καθώς και η συνεχής κίνηση προς τη βελτίωση του συντονισμού της περιφερειακής με τις άλλες ευρωπαϊκές πολιτικές.

- Παράλληλα με την εσωτερική δυναμική της περιφερειακής πολιτικής, οι μετασχηματισμοί της συνδέονται συστηματικά με την εξέλιξη του ευρύτερου πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύσσεται. Τρεις παράμετροι φαίνεται ότι έχουν κεντρικό ρόλο, από την άποψη αυτή: (α) οι διαδοχικές διευρύνσεις και η ένταξη νέων κρατών-μελών, (β) οι εξελίξεις της ευρωπαϊκής και της διεθνούς οικονομίας, και (γ) η κίνηση προς την ενίσχυση των κοινοτικών οργάνων και την αντίστοιχη μείωση της ισχύος των επιμέρους κρατών (κίνηση υπαρκτή αλλά όχι γραμμική—η προβληματική σχετικά με το ρόλο των περιφερειών είναι ενδεικτική της συνθετότητας του ζητήματος).

- Η ανάλυση δεν είναι ελληνοκεντρική, τουλάχιστον με την κακή έννοια του όρου. Τόσο στο πραγματολογικό όσο και στο ερμηνευτικό επίπεδο το βιβλίο έχει ευρύτερη γεωγραφική εμβέλεια. Αν υπάρχει μια χωρική αιχμή αυτή αφορά το σύνολο των περιοχών του Στόχου 1 των Διαρθρωτικών Ταμείων, αλλά αυτό αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια του αντίστοιχου προσανατολισμού της περιφερειακής πολιτικής της ένωσης. Η προσέγγιση αυτή έχει ως συνέπεια μια ισορροπημένη προσέγγιση του αντικείμενου, που αποφεύγει δυο ακραίες στάσεις που συναντώνται συχνά σε σχετικά ελληνικά κείμενα: την αντίληψη περί κακών Ευρωπαίων που αδικούν την Ελλάδα μη παρέχοντάς της αυτά που «δικαιούται», και την συμμετρική αντίληψη ότι η αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων της χώρας θα προέκυπτε περίπου αυτόματα αν η Ελλάδα έπαιζε το ευρωπαϊκό παιχνίδι εξίσου σωστά με τα υπόλοιπα κράτη μέλη. Επιτρέπει, επίσης, τη χρήση του βιβλίου για περαιτέρω συγκριτικές αναλύσεις, που θα έλεγα ότι επίσης οδηγούν σε μια πιο ισορροπημένη προσέγγιση. Ωστόσο, θα ήταν επιθυμητό, χωρίς να θιγεί ο εν λόγω προσανατολισμός του βιβλίου, να είχε γίνει μεγαλύτερη χρήση εμπειρικών δεδομένων από τις επιπτώσεις της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής στον ελληνικό χώρο. Η ύπαρξη, από τα τέλη της περασμένης δεκαετίας, των αξιολογήσεων πολλών προγραμμάτων που χρηματοδοτήθηκαν από τα διαρθρωτικά ταμεία, παρέχει σημαντικό υλικό που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε μια τέτοια κατεύθυνση.

Πέρα από το κυρίως αντικείμενο, στο βι-

βλίο υπάρχουν και ορισμένοι άλλοι συγγενείς θεματικοί άξονες. Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί μια εκτεταμένη (περίπου 70 σελίδες) εισαγωγή στην προβληματική της περιφερειακής πολιτικής. Το κεφάλαιο αυτό προσφέρει το θεωρητικό πλαίσιο που υποστηρίζει το πιο εμπειρικό κυρίως αντικείμενο, αλλά έχει και αυτόνομη αξία. Η θεώρηση της Ανδρικοπούλου βασίζεται στη διπλή υπόθεση ότι (α) η χωρική μορφή της ανάπτυξης παραμένει άνιση, και (β) οι περιφερειακές ανισότητες τείνουν να αλλάζουν μορφή, σε σχέση με αυτή που τις χαρακτηρίζει κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες (όταν αναπτύχθηκαν και οι κύριες θεωρίες για το περιφερειακό πρόβλημα και την περιφερειακή πολιτική). Οι αλλαγές αυτές συνδέονται με μεταρρυθμίσεις των μηχανισμών γεωγραφικής κατανομής της ανάπτυξης, και οδηγούν σε μετασχηματισμούς της περιφερειακής πολιτικής. Ως προς το ζήτημα, ειδικότερα, των εν λόγω μηχανισμών, υποστηρίζεται ότι παρατηρούνται από τη δεκαετία του '80 τάσεις απόκλισης/αύξησης των ανισοτήτων, που αποδίδονται στη μείωση της παραμβατικής λειτουργίας του κράτους. Θα παρατηρήσουμε ωστόσο ότι υπάρχουν πραγματικά δεδομένα που έρχονται σε αντίθεση με αυτήν τη θέση. Στο εσωτερικό του ελληνικού χώρου είναι από τα τέλη της δεκαετίας του '70 που μειώνονται οι διαπεριφερειακές ανισότητες (και η τάση αυτή συνεχίζεται και σήμερα). Στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα τέλη της δεκαετίας του '80 παρατηρούνται επίσης τάσεις σύγκλισης, σε επίπεδο χωρών (τάση που ισχύει για όλες τις χώρες του Στόχου 1, με εξαίρεση—ερμηνεύσιμη—την Ελλάδα). Από την άλλη πλευρά, στην ίδια περίοδο αναδύονται χωρικές ανισότητες νέου τύπου, με κύριο χαρακτηριστικό ότι εντοπίζονται στη μικρότερη γεωγραφική κλίμακα (ενδοπεριφερειακή).

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στις περιφερειακές ανισότητες στον ευρωπαϊκό χώρο. Προσφέρει έτσι ένα επίπεδο αναφοράς για την αξιολόγηση των συγκεκριμένων πολιτικών και παρεμβάσεων που αποτελούν το κυρίως αντικείμενο.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο επίλογος, ο οποίος αναφέρεται στις προοπτικές και τα διλήμματα της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής. Βασική υπόθεση είναι ότι κατά την τρέχουσα δεκαετία η τάση θα είναι μάλλον η αύξηση παρά η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων στον ευρωπαϊκό χώρο λόγω της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, της δημοσιονομικής πειθαρχίας που επιβάλλει η πορεία προς την οικονομική και νομισματική ένωση, της διεύρυνσης της ένωσης και, τέλος, ορισμένων παραγόντων (γήρανση πληθυσμού, εισροή μεταναστών, περιβάλ-

λον, μεταφορές, ενεργειακές πηγές) που εκτιμάται ότι θα περιορίσουν την ανταγωνιστικότητα των λιγότερο αναπτυγμένων πε-

ριοχών και θα εντείνουν τα φαινόμενα γεωγραφικής πόλωσης. Απορρέει ότι η περιφερειακή πολιτική θα παραμείνει, ή τουλάχιστον θα πρέπει να παραμείνει, βασική συνιστώσα των πολιτικών της ένωσης.

– Την ανάλυση από την ένωση ρόλων που έχουν ως σήμερα τα κράτη-μέλη, κάτι που δεν είναι δυνατόν με τη σημερινή θεσμική δομή και τα υπάρχοντα εργαλεία παρέμβασης.

– Το μέγεθος και την αποτελεσματικότητα των διατιθέμενων πόρων.

– Την ισορροπία ανάμεσα σε εθνικούς και ευρωπαϊκούς στόχους.

Θα σημειώσουμε, ωστόσο, πως δεδομένου ότι μέχρι το 1999 το πλαίσιο της περιφερειακής πολιτικής (χρηματοδοτικό και θεσμικό) είναι δεδομένο (2ο πακέτο Ντελόρ/ πρόσφατη αναθεώρηση των διαρθρωτικών ταμείων), η επίλυση των διλημμάτων μετατίθεται για την περίοδο μετά το 2000. Παρ' όλα αυτά, η σχετική συζήτηση πρέπει να αρχίσει από τώρα, και το βιβλίο της Ε. Ανδρικοπούλου αποτελεί σημαντική συμβολή προς την κατεύθυνση αυτή. Όπως σημειώνει στην τελευταία παράγραφο η ίδια, το ζήτημα που θέτει το βιβλίο είναι εάν η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική μπορεί να αντιμετωπίσει πραγματικά το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων στον ευρωπαϊκό χώρο. Η απάντηση που δίνει δεν έγκειται σε ένα ναι ή όχι, αλλά στη διερεύνηση των προϋποθέσεων και των όρων που θα προσδιορίσουν την έκβαση του ζητήματος. ■